

ДУШАН ПРОРОКОВИЋ

Институт за међународну политику и
привреду
Београд

УДК 9(28):308(497)

Оригиналан научни рад

Примљен: 01.07.2018

Одобрен: 20.07.2018

Страна: 69-78

АТЛАНТИЗАМ И ГЕОГРАФИЈА РАДИКАЛНОГ ИСЛАМА: МЕСТО И УЛОГА БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА

Сажетак: Место Балканског полуострва на „великој шаховској табли“ не треба потцењивати. Балкан је значајна карика како у таласократским, тако и у телурократским пројекцијама. То је саставни део Унутрашњег полумесеца и Римленда. Међусобно сучељавање два непомирљива концепта се одиграва и на Балканском полуострву, па се у том контексту разматра и улога радикалних исламистичких група. Рад се састоји из пет делова. Први, уводни део, представља кратак осврт на досадашње радове на ову тему, укључујући и критику крајње поједностављених погледа на „географију ислама“ или „географију исламског учења“. У другом делу се описују кључни циљеви атлантизма као геополитичке концепције, а у трећем објашњава појам „географије радикалног ислама“. Користећи аналитичко-синтетички метод у четвртм поглављу се разматра положај Балкана у односу на циљеве атлантизма и деловање радикалних исламистичких група, док се у петом, закључном делу, износи оцена да је својеврсно пактирање између ове две пројекције у њиховом обостраном интересу.

Кључне речи: атлантизам, радикални ислам, Балкан, Римленд, Хартленд, Европа

Увод

Бројни аутори образлажу како је ислам сам по себи радикалан, то јест, да је то религија рата. У прилог овој тези се често наводи поједностављена класификација територије у исламу на «дар ал-ислам» и «дар ал-харб»: територију ислама и територију рата. Према овој тези, све што није територија ислама, јесте територија рата и задатак муслимана је да светим ратом – цихадом – и ту територију претворе у исламску. Међутим, «географија исламског учења» је знатно сложенија. Ислам не можемо посматрати кроз дуализам «територија мира» и «територија рата». Такво тумачење ислама је секташко и према Сергеју Фрацузову кључну улогу је вероватно имао Хасан ибн Сабах, а донекле и његов наследник Рашид ад Дин Синан (Французов, 2008). Они су оформили групу асасина или низарита. Идеологија данашњег ДАЕШ-а, а пре тога и радикалних група попут Ал-Каиде, Ал-Шабаба, Муслиманског братства или Ал-

Нусре, јесте модификовано учење низарита и примена технике асасина. То (још увек) није правилно тумачење ислама, нити већинско опредељење мухамеданаца. Због тога је ДАЕИШ једнако претња и немуслиманским народима и муслиманима.

Радикално тумачење ислама је, дакле, постојало кроз векове и остављало последице. Ипак, оно што треба подвући, јесте и да је утицај радикалног ислама увек био мали и ограничен. И он би такав и остао да није добио снажну политичку и финансијску подршку од кључних актера међународних односа. Ту пре свега треба имати у виду САД и Велику Британију и дугу историју тесне сарадње ове две земље са радикалним исламистичким групама. Место Балканског полуострва на „великој шаховској табли“ не треба прецењивати, али га никако не смемо ни потцењивати. Балкан је део коридора од Блиског истока ка Западној Европи, преко којег се могу трансферисати импулси радикалног ислама. Он има велики тактички и стратегијски значај. За ову намену је немогуће користити државе Источне Европе, пошто у њима живи занемарљив број муслимана. Ти импулси се могу трансферисати од Магреба преко Италије, Француске и Шпаније, морском рутом, или Балканом – копненом рутом. Јачање радикалног ислама на Балкану је отуда средство да се врши даљи притисак на Западну Европу, али и осујете амбиције Русије.

Таласократски геополитички концепт атлантизма

Таласократска геополитичка концепција атлантизма разрађује се у континуитету од друге половине XX века и почетних радова адмирала Алфреда Мехена (Alfred Mahan). Мехеново дело оставило је неизбрисив траг у развоју стратегијске мисли у целом свету, преведено је до Првог светског рата на више од двадесет језика и у великој мери утицало на даље обликовање „геополитичке дихотомије“. Односно, класификације на поморске – таласократске геополитичке концепције, и њихов антипод – континенталистичке, односно телурократске. За овог америчког аутора, целокупна светска историја се може сагледати кроз непрекидни ривалитет таласократије и телурократије: то су супротстављености између Атине и Спарте, Картагине и Рима, Велике Британије и Русије. После Другог светског рата кроз ову призму се може посматрати и „хладни сукоб“ САД и Совјетског савеза, али се на почетку XXI века тако могу анализирати и све чешћа неразумевања између САД и Кине. Мехен истиче да је „морско царство без сумње светско царство“, (Mahan, 1890: 25) и ту тезу поткрепљује објашњењем да поморска сила има већу могућност маневрисања, те да контролише комуникације на глобалном нивоу, што има пресудну важност у сваком рату. Према његовој тези, позицију и геополитички статус државе треба анализирати на основу шест критеријума: 1) географски положај државе, њена отвореност према морима, могућност поморских комуникација са другим државама; 2) физичка конфигурација државе, тј. изглед приобаља и број лука, стратешка заштићеност приобаља; 3) дужина линије приобаља; 4) бројност становништва; 5) национални карактер, односно способност народа

за бављење трговином; 6) политички карактер владавине. (Дугин, 2004: 55) Несумњиво је, дакле, према овој школи мишљења, да велика сила која има намеру да управља светском политиком или кључно утиче на међународне односе, мора бити таласократска. Како би се остварила конкурентска предност, а узимајући у обзир свих шест наведених критеријума, у операционализацији свог предлога Мехен предлаже спровођење такозване „стратегије анаконде“. (Mahan, 1900: 35) „Глобална таласократија“ коју предводе САД (и Велика Британија, коју је тада амерички адмирал антиципирао за најважнију поморску силу) морају контролисати, било војним, политичким или економским средствима, простор који се протеже од Скандинавије, преко источноевропског појаса правцем Балтик-Медитеран, затим Блиског истока – укључујући територију данашњег Ирана, потом источно ка Хималајима и Индијском потконтиненту, Индокини, до кинеског приобаља и Корејског полуострва. Тако се све евроазијске телуократске силе, богате ресурсима и са бројном популацијом „закључавају у континент“, онемогућава им се приступ Светском мору, па самим тим и међународној трговини. Телуократија остаје подређена, она је „производни мотор“ за цео свет, али је њен утицај на трговинске токове симболичан. „Трговачку нацију су углавном интересовали поморство и тржишта у складу са гледиштима манчестерске школе политичког мишљења“ (Makinder, 2009: 138-9), па сходно томе, атлантистички концепт фокус ставља на контролу светске економије преко управљања међународном трговином.

На даљу разраду Мехенових теза није требало дуго чекати. Две деценије касније појављују се први радови Халфорда Макиндера (Halford Mackinder), а током Другог светског рата Николаса Спајкмена. (Nicholas Spykman). Макиндеров рад остаје познат по две дефиниције. Првој: ко влада Хартлендом влада Светским острвом; ко влада Светским острвом – влада читавим светом. И другој: Ко влада источном Европом влада Срцем света; ко влада Срцем света влада Светским острвом; ко влада Светским острвом – влада читавим светом.

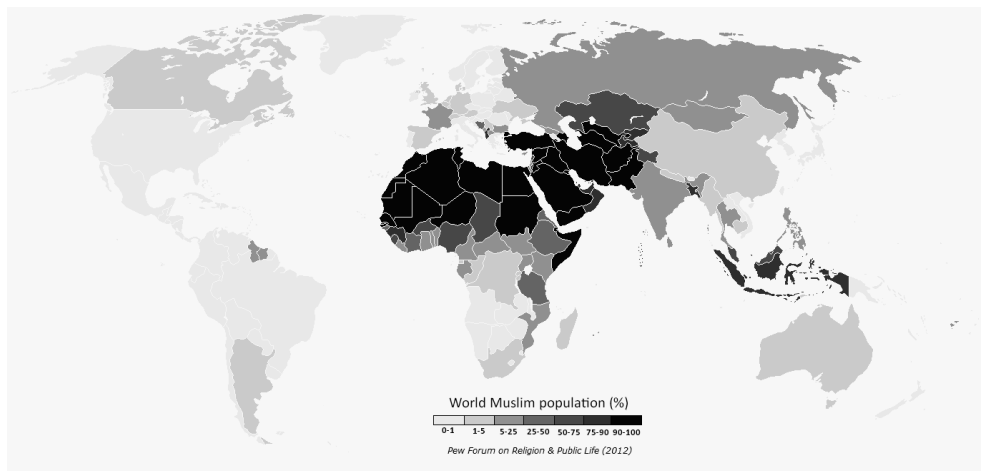
Светско острво је заправо „мегаконтинент“, копно које обухвата Евроазију и Африку. Под Хартлендом се подразумева централни део Евроазије, оивичен у троуглу Источносибирско море на северу, Каспијско језеро на југозападу и Бајкалско на југоистоку. „Срце континента, у смислу региона који се одводњава ка Арктику или унутар Континента, обухвата највећи део Велике низије и највећи део Иранске висије“, при чему Велика низија обухвата „западни Сибир, Туркестан и басен Волге на европској страни“. (Makinder, 2009: 82-3) За Макиндера је ово кључна област на свету, јер, како дефинише: Овладати Срцем света зато постаје најважнији, стратешки задатак сваке силе која има амбицију за глобалном доминацијом. Да би се то учинило неопходно је најпре осигурати присуство у региону Унутрашњег полумесеца. Унутрашњи полумесец се подударо са приобалним подручјима евроазијског масива и састојао се од територија на којима су се распростирале Немачка, Аустроугарска, Отоманска империја, Индија и Кина. Подударност географског распротирања између Мехенове „анаконде“ и Макиндеровог „полумесеца“ је лако уочљива. Једнако, као што је евидентно да овај простор апострофира и Спајкмен, сврставајући га

у Римленд – Ободни простор. У свом виђењу света Спајкмен прихвата Макин-деров закључак о постојању Хартленда, међутим, он истовремено подвлачи да највећи геополитички значај управо има Римленд. Територија Римленда протеже се од Скандинавије, преко дела западне и средње Европе, целокупне источне Европе, Турске, Ирана, Ирака, Авганистана, Пакистана, Индије, југоисточне Азије до Корејског полуострва. (Spykmen, 1942: 46) Заузимање Хартленда се може показати немогућим, али се зато преко Римленда могу контролисати политички процеси и усмеравати економски односи у Срцу света.

Ободни простор има немерљив значај за поморске силе, глобална таласократија, оличена у геополитичкој концепцији атлантизма, почива на његовој контроли. Без контроле кључних политичких токова и обликовања регионалне безбедносне динамике у географским областима које припадају Римленду, САД не могу одржати глобалну доминацију, ни на једном плану. У том контексту је неопходно размотрити и географску дисперзију радикалних исламистичких покрета, пошто је њихово присуство у Римленду све уочљивије.

Географија радикалног ислама

Муслиманско становништво већински насељава подручја северне Африке, Блиског истока, централне Азије, северни део Индијског потконтинента, као и делове Малајског архипелага у југоисточној Азији (Индонезија, Малезија и Брунеји). Упоредијујући географску „анаконду“, Унутрашњи полумесец и Римленд, са просторном дистрибуцијом подручја на којима је муслиманско становништво доминантно, може се закључити како трећину најважнијег простора за реализацију атлантистичких циљева контролишу управо – мухамеданци. Исламски фактор, због тога, има огроман значај за уоквиравање и спровођење атлантистичке геополитике.

Мапа бр. 1: *Процент муслиманског становништва у појединим земљама*¹

¹ Мапа преузета са странице америчке организације „Pew Research Center“. Доступно на: <http://www.pewresearch.org>

Стратешка партнерства САД са Саудијском Арабијом, УАЕ, Јорданом и Бахреином, затим стална мешања у односе између Ирана и Ирака током осамдесетих година XX века, покушаји континуалног и системског контролисања војног естаблишмента у Пакистану, Први и Други заливски рат, те напослетку, подршка Арапском пролећу, показују интенцију САД да се наметну као најважнији актер регионалне безбедности у муслиманским срединама Римленда. У одређеним историјским периодима то им је и успевало, али је исто тако евидентно да САД никада нису успеле да целокупан простор „мухамеданског дела Римленда“ ставе под сопствену „геополитичку контролу“. Још од друге половине седмдесетих година су односи са Сиријом и Ираном нарушени, стање у Авганистану се неколико пута мењало, а свака промена је узроковала даља усложњавања, неповерење пакистанских структура према званичном Вашингтону је поприлично, а Индонезија још од формирања АСЕАНА покушава да се наметне као доминантна регионална сила у југоисточној Азији, те политичка елита ове земље већ дуго показује извесну дозу скептичности према могућности раста америчког утицаја.

Отуда и најпре спорадично, а затим и системско ослањање атлантизма на радикални ислам. Тамо где секуларне власти муслиманских држава нису желеле да усаглашавају своје интересе са дугорочним атлантситичким пројекцијама, радикалне исламистичке групе су подржаване, те се јављају и као „опозиција“ и као парадржавне (и паравојне) структуре. Иако постоје аутори, попут Михаела Ледерса (Michael Lüders) који закључују како дозвољавањем и помагањем развоја талибанског покрета западне државе „саме себи стварају непријатеље“, треба подвући и да је тај потез, посматрано са геополитичког становишта, сасвим разумљив и у великој мери оправдан. (Lüders, 2014) Вероватно је да САД и Велика Британија не могу контролисати такве покрете, али им они могу послужити за вршење притиска на кључне телуократске силе – Кине, Русије и Индије, тако дугорочно слабити њихову позицију и онемогућавати стварање ефикасне и ефективне равнотеже снага према глобалној таласократији. У свом опредељењу према функцији радикалног ислама талаократске силе не приступају са религијског или идеолошког, већ са географског становишта.

Наравно, постоје аутори који тврде да је ислам сам по себи радикалан, то јест, да је то религија рата. (Trifkovic, 2007) У прилог овој тези се често наводи поједностављена класификација територије у исламу на дар ал-ислам и дар ал-харб: територија ислама и територија рата. Међутим, географија исламског учења је сложенија. (Санай, 2004: 55-91) Прво, територија ислама има неколико категорија: дар ал-ислам, дар ат-таухид (територија једноверја), дар ас-салам (територија мира) и дар ал-амн (територија безбедности). Разлике нису само лексичке, већ и суштинске, што зависи од тумачења. Такође, разликују се и територија позива – дар ал-дава, неутрална територија – дар ал-хијад, територија примирја – дар ал-худна, територија договора/уговора – дар ал-ахд и територија примирја и договора – дар ал-суљх. Постоји и дар ал-куфр, територија на којој живи немуслиманско становништво, па тек напослетку већ поменута територија рата. Да би неко подручје било означено као оваква територија, то мора бити земља: где ислам није водећа религија, где се не живи у складу

са главним муслиманским религиозним законом, где су муслимани изложени притисцима и где се ислам још увек није проширио. Иако су ови описи у одређеној мери непрецизни, па могу бити подложни различитим тумачењима, ипак се мора констатовати да ислам не можемо посматрати кроз дуализам територије мира и територије рата. Такво тумачење ислама је секташко и према Амину Малуфу (Amin Maalouf), развој тог секташтва треба посматрати од 11. века. (Maluf, 2006).

Идеологија радикалних исламистичких група, попут данашњег ДАЕШ-а, а пре тога и Ал-Каиде, Ал-Шабаба, Муслиманског братства или Ал-Нусре, јесте модификовано учење низарита и примена технике асасина. То није правилно тумачење ислама, нити већинско опредељење мухамеданаца. Цевад Галијашевић наводи како је „двосмисленим погрешним тумачењем Курана, трасиран пут до колективне егзалтације и спремност жртвовања властитих и туђих живота у трансу религије.“ (Галијашевић, 2007: 30) Због тога је ДАЕШ једнако претња и немуслиманским народима и муслиманима. По мишљењу идеолога радикалног исламизма, нема смисла позивати невернике када ни муслиманске земље нису још показале праву приврженост божјој вољи. Из тог разлога, првенствени циљ је исламски свет, буђење његове свести и указивање на живот недостојан ислама.

Радикално тумачење ислама је, дакле, да поновимо, постојало кроз векове и остављало последице. Оно постоји и са тим морају живети, како немуслимани, тако и муслимани. Међутим, треба поновити и да би утицај радикалног ислама на муслимане остао релативно мали без подршке атлантистичких центара. Тај процес почиње у Авганистану током 1980-тих, када САД пружају подршку формирању, обучавању и наоружавању радикалних исламистичких одреда пошто је то био ефикасан начин за супротстављање совјетској армији. Затим се наставља на Блиском истоку, а кулминацију доживљава почетком Арапског пролећа. Једноставно, да би истиснули СССР из Средње Азије, Американци су користили талибане. Да би осигурали своје интересе на Блиском истоку водили су крајње помирљиву званичну политику према Исламској држави, а тајно су је подржавали. Радикални ислам је постао „користан идиот“ у процесу обарања режима у Либији, Египту и Сирији. Али, то није и његова најзначајнија функција.

Са једне стране, радикални ислам треба да послужи за дестабилизацију такозваног „меког трбуха“ Русије, који се протеже од источне обале Црног мора, прелази преко кавкаско-каспијског подручја - Ингушетија, Чеченија, Дагестан, Татарстана и Башкортостана ка средњоазијским муслиманским државама². Са друге стране, за вршење константног политичког и безбедносног притиска на Европску унију. Са треће стране, географија ислама је таква, да радикализацијом група у Кашмиру, Утар Прадешу, Бенгалу и Синкјангу, ово може постати и средство за дестабилизацију Индије и Кине. Усмеравањем

² У Русији живи око 14,5 милиона муслимана, од чега су мухамеданци већина у чак шест федералних јединица: Ингушетији (95,50%), Чеченији (96,32%), Дагестану (94,60%), Кабардино-Балкарији (72%), Карачево-Черкезији (64,80%), Башкортостану (54,5%) и Татарстану (54%).

радикалног ислама се одржава глобална доминација атлантизма кроз производњу хаоса у неуралгичним регионима у свету. Поједностављено, у одређеној мери и банализовано тумачење исламског учења доприноси томе, он је постало идејна основа дестабилизације Унутрашњег полумесеца/Римленда.

Положај Балкана: однос атлантизма и радикалног ислама

Циљеви атлантистичке концепције остају везани за контролисање Унутрашњег полумесеца/Римленда и Балканско полуострво у том контексту има велики значај. Балкан је интегрални део географског појаса који се протеже око Хартленда, самим тим се подразумева и његова важност, али је приоритетност одржавања целокупног Полуострва у сфери утицаја атлантизма неопходна због још две ствари. Прво, то је и подручје на ком се у вишевековном континуитету испољавају и утицаји Русије. Некада су они били слабијег, некада јачег интензитета, али су увек присутни. Анализирајући теорију сукоба цивилизација Семјуела Хантингтона примећујемо да амерички теоретичар уопште не доводи у питање ком „цивилизацијском полу“ Балканско полуострво припада: пошто га већински насељавају православни хришћани, то је „зона руског утицаја“, чврсто повезана са Москвом. Трансферисање геополитичких импулса из Хартленда је вероватно и најлакше ка овом делу Римленда, због културолошке блискости и традиционалне религијске вертикале. Јачање присуства Русије на Балкану помера границу Унутрашњег полумесеца/Хартленда на југ – ка Апенинском полуострву, и на запад, ка – Алпском масиву, а уз то, омогућава приступ Медитеранском басену највећој телуократској сили.

Друго, током деведестих година XX века се показало како дестабилизација Балкана у одређеној мери утиче на безбедносну динамику целе Европе. Макиндер је објаснио потенцијалну опасност да атлантизам представља могућност немачког континенталног експанзионизма, који у историјском континуитету показује жељу за доминацијом у средњој Европи, што би водило стварању велике немачке „супердржаве“ са огромним економским и војним потенцијалом. (Makinder, 2009: 154-155) Узимајући у обзир актуелне расправе о будућности ЕУ, као и могућност стварања чвршће интеграционе целине, са сопственим војним снагама, те независном спољном и безбедносном политиком, може се констатовати како је то такође неповољан процес по циљеве атлантизма. За разлику од Макиндрове тезе о „немачкој супердржави“ у Средњој Европи, развој ситуације који никако не треба искључивати може бити и стварање „европске супердржаве“ са немачко-француским лидерством. Таква творевина би имала наглашени телуократски карактер, а тежња САД да користећи НАТО и ослањајући се на мање чланице ЕУ геополитички контролишу цео континент и врше притисак на Хартленд, била би осујећена. Истовремено, све балканске државе су или чланице ЕУ, или показале јасну и недвосмислену опредељеност да то постану. Дакле, не само руски, већ и европски (пре свега немачки и француски) телуократски утицај на Балкану расте.

Како таласократске силе могу спречити неповољан расплет за њих? Ту се као логичан закључак намеће могућност употребе радикалног ислама (погледати: Суботић, 2017: 81-92). Муслиманско становништво представља апсолутну или релативну већину у две балканске државе – Албанији и Босни и Херцеговини, као и на територији Косова и Метохије. У појединим регионима Бугарске, БЈР Македоније, Србије и Црне Горе је такође већинско и просторно концентрисано. Процене, приказане у Табели 1. су да ће њихов удео у свим земљама региона до 2030. године додатно расти.

#	ентитет	%	#	ентитет	%
1	Косово (<i>ентитет</i>) ³	93.5	5	Црна Гора	21.5
2	Албанија	83.2	6	Бугарска	15.7
3	БиХ	42.7	7	Србија (без Косова)	4.5
4	Македонија	40.3			

Табела бр.1: *Процент муслиманског становништва у балканским земљама 2030. год. (Pew, 2011)*

Сама по себи, чињеница да на Балкану, у већем проценту него у другим деловима Европе живе муслимани, није проблематична. Ту се треба осврнути на изнете тезе у делу рада о географији (радикалног) ислама, али и имати у виду да су балкански мухамеданци аутохтоно становништво, то су у највећој мери потомци исламизираних хришћана, па су и одређене традиције које се код њих јављају, сличне или идентичне хришћанским. Међутим, забрињавајући је тренд јачања утицаја радикалног ислама, приметан у свим муслиманским срединама на Балкану (Радуљ, 2007; Суботић, 2015). Овај процес се одиграва у континуитету од средине деведесетих година XX века и евидентиран је у стратегијама одбране и/или безбедности свих чинилаца регионалне безбедности.

Имајући у виду овај тренд, као и досадашњу праксу таласократских центара моћи да (зло)употребљавају радикалне исламске групе зарад осигуравања сопствених интереса на подручју Унутрашњег полумесеца/Римленда, те континуалну пенетрацију телурократских руских и европских (тј. немачких и француских) утицаја на Балкану, свакако је неопходно промишљати о будућим односима атлантизма и радикалног ислама на овом простору. Радикализација балканских мухамеданаца није у интересу балканских народа, како муслиманских, тако ни хришћанских, исто као што није у интересу било која од два поменута телурократска концепта. Свака радикализација са собом доноси сукобљавања, а овакве, како нам показују примери од Блиског истока до југоисточне Азије, најжешће и најдуже (оружане) конфликте. Тиме се дестабилизује регион, спречава његов економски развој и вођење било какве ка будућности оријентисане смислене политике. Такође, за телурократске тежње је спорно што се спречава јачање утицаја Русије на њеном југозападном геополитичком вектору и изазива нова претња по безбедност Европе. Али, ако нешто није у

³ У истраживању „Пју центра“ које се цитира Косово се посматра као засебна држава. С обзиром да је статусно питање такозване „Републике Косово“ нерешено, а начин како је проглашена и од стране појединих држава призната једнострано проглашена независност спорна, у табели се Косово наводи као засебан ентитет, али не и као држава.

интересу готово свих локалних и већине екстерних актера, то аутоматски не значи и да до тога неће доћи. Јер, за атлантизам је управо кључно да се циљеви евроазијске (руске) и европске телурократије (немачке и француске) не остваре, како на Балкану, тако и у другим деловима света.

Закључак

Подударност интереса атлантизма и радикалних исламистичких група у текућем развоју међународних односа, ствара сасвим пристојан и одржив оквир за њихово будуће пактирање на Балканском полуострву. Тиме би се територија радикалног ислама проширила, а атлантистички интереси у великој мери осигурали. Уколико су таласократске силе подржавале радикалне исламистичке групе и радикални ислам у другим подручјима Унутрашњег полумесеца, односно Римленда, зашто то не би чиниле и на Балкану? Талибани су били одлични савезници у борби против совјетских војника у Авганистану, мање формације које се касније прикључују тзв. Исламској држави су дејствовале против режима Садама Хусеина у Ираку и Моамера Гадафија у Либији, а Ал Нусра фронт је у вишегодишњем рату против војних снага под командом Башара ел Асада у Сирији. Радикални ислам је постао „корисни идиот“ атлантизма, а када се имају у виду јачања утицаја телурократских импулса, како руских, тако и европско-континенталистичких на Балкану, атлантизму и не остаје пуно других опција да спречи нежељени епилог: изгуравање из овог дела Унутрашњег полумесеца/Римленда, што узрокује и немогућност адекватне заштите дефинисаних циљева, како политичких и геостратегијских, тако и економских. Међутим, да би се за атлантизам повољан сценарио остварио, односно да би се ослањањем на мухамедански фактор амортизовали геополитички притисци на регион од стране Русије и европског континентализма, неопходно је охрабрити и интензивирати деловање радикалних исламистичких група на Балкану. Тако се домицилном мухамеданском становништву намеће тумачењу о дуализму и баналној подели на „територију мира“ и „територију рата“, што је предуслов за било какво даље деловање. Отуда и упозорење, које се тиче практичног деловања институција балканских држава, а које настаје као резултат ове анализе, да се мора превентивно деловати и темељно пратити однос атлантистичких центара моћи са радикалним исламистичким групама у региону.

Литература:

1. Dugin, Aleksandar, *Osnovi geopolitike, knjiga 1, Geopolitička budućnost Rusije*, Ekopres, Zrenjanin, 2004.
2. Французов, Сергей, „Легенда об ассасинах и историческая реальность“, *Звезда*, № 11, 2008, доступно на: <http://magazines.russ.ru/zvezda/2008/11/fr10.html>
3. Galijašević, Dževad, *Era terorizma u BiH*, Filip Višnjić, Beograd, 2007.

4. Lüders, Michael, *Wer den Wind sät: Was westliche Politik im Orient anrichtet*, C. H. Beck, München, 2014.
5. Mahan, Alfred Thayer, *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783*, Little, Brown and Company, Boston, 1890.
6. Mahan, Alfred, *The Problem of Asia and Its Effects upon International Policies*, Little, Brown, and Co., Boston, 1900.
7. Makinder, Halford, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009.
8. Maluf, Amin, *Krstaški ratovi u očima Arapa*, Laguna, Beograd, 2006.
9. Pew Research Center, Forum on Religion & Public Life, „The Future of the Global Muslim Population“, Washington D.C., 2011.
10. Radulj, Slobodan, *Teroristička mreža u Bosni i Hercegovini*, Udruženje „Nauka i društvo“, Beograd, 2007.
11. Санаи, Мехди, *Мусульманское право и политика*, Учебное пособие, Москва, 2004.
12. Spykman, Nicholas, *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power*, Harcourt, Brace and Co., New York, 1942.
13. Subotić, Milovan, *Ekstremizam pod okriljem religije*, Medija centar Odbrana, Beograd, 2015.
14. Subotić, Milovan, *Migracije danas – nosilac materijalnih, duhovnih i mnogih drugih razmena među ljudima i (ili) instrument za širenje islamističkih ideja u Evropu*“, *Kultura polisa*, god. XIV, 2017, posebno izdanje, str. 81-94.
15. Trifkovic Serge, *The Sword of the Prophet: Islam; History, Theology, Impact on the World*, Regina Orthodox Press, Salisbury, 2007.

ATLANTISM AND GEOGRAPHY OF RADICAL ISLAM: POSITION AND ROLE OF THE BALKAN PENINSULA

Summary: The position of the Balkan peninsula on the "big chessboard" should not be underestimated. The Balkans is a significant area for both - thalassocratic and telurocratic projections. It is an integral part of the Inner Crescent and Rimland. Interconnection of two irreconcilable concepts takes place on the Balkan Peninsula, and in this context, the role of radical Islamist groups is also considered. The paper consists of five parts. The first, introductory part is a brief overview of previous works on this topic, including a critique of extremely simplified views on "geography of Islam" or "geography of Islamic learning". The second part describes the key objectives of Atlantism as a geopolitical conception, and in the third explains the notion of "the geography of radical Islam". Using the analytical-synthetic method in the fourth chapter, the position of the Balkans is considered in relation to the goals of Atlantism and the functioning of radical Islamist groups, while in the fifth, concluding part, it is estimated that the kind of pact between these two projections is in mutual interest.